

Olena Volodymyrivna Shimko*

Użhorodska Ukraińska Akademia Teologiczna (Użgorod, Ukraina)

DZIEDZICTWO CYRYLA I METODEGO JAKO FUNDAMENT KOMUNIKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ

Streszczenie: Artykuł jest kontynuacją studiów autorki nad powstaniem i rozprzestrzenianiem się tradycji bibliograficznej wśród Słowian. Autorka poddała analizie ideę stworzenia i rozpowszechnienia wspólnego języka kulturowego Słowian, który istniał od dawna, począwszy od morawskiej misji Cyryla i Metodego. Ponadto rozwija tezę, że język stworzony przez braci z Tesaloniki na potrzeby kultu od samego początku stał się czynnikiem silnie jednoczącym narodowościowo – swego rodzaju filozofią słowiańskiej jedności. Historia rozprzestrzeniania się tradycji Cyryla i Metodego wśród Słowian zachodnich, południowych i wschodnich została ukazana w kontekście idei wspólnego języka kulturowego.

Słowa kluczowe: tradycja Cyryla i Metodego, wspólny język kulturowy, język starsłowiański, język cerkiewnosłowiański, Slavia Orthodoxa.

Filologiczne dzieło pierwszych nauczycieli słowiańskich świętych Cyryla i Metodego było w pierwotnej formie przede wszystkim *opus magnum* religijnym i kulturalnym. Święci stworzyli pierwszy alfabet słowiański, przetłumaczyli liturgię na język słowiański, utworzyli pierwszy zbiór ksiąg biblijnych, ułożyli pierwsze modlitwy i zapoczątkowali poezję religijną, a także filozofię i polemiki w języku słowiańskim. Cyryl i Metody stworzyli pierwszy język literacki Słowian – cerkiewnosłowiański. „Przekład zaś Ksiąg świętych, dokonany następnie przez Cyryla i Metodego oraz ich uczniów, nadał moc i godność kulturową staro-cerkiewnosłowiańskiemu językowi liturgicznemu, który na długie wieki stał się nie tylko językiem kościelnym, ale także urzędowym i literackim, a nawet potocznym językiem warstw oświeconych większej części narodów słowiańskich – zwłaszcza wszystkich Słowian obrządku wschodniego” (Jan Paweł II, 1985, n. 21). Podkreślał to także prof. Józef Budniak, który opierając się na słowach Jana Pawła II pisał: „Święci Cyryl i Metody, nie tylko uważani są za apostołów, nauczycieli i misjonarzy

*Adres: prof. Olena Shymko; e-mail: lenashimko26@gmail.com; ORCID: 0000-0002-3359-7136

Słowian, lecz również [...] za »ojców kultury wszystkich ludów i narodów, dla których pierwszy zapis języka słowiańskiego nie przestaje być podstawowym punktem odniesienia w dziejach ich literatury«... » (Budniak, 2014, s. 14).

Jak pisze Yuliya Yusyp-Yakymovich:

„Виникнувши в 60-х роках IX століття, до кінця X століття церковнослов’янська мова пройшла три етапи розвитку: 1) Солунський, коли були зроблені перші переклади з грецької мови на слов’янську на основі солунсько-македонського діалекту староболгарської мови – мовлення міста та передмістя Солуня, де народилися й виростили Костянтин та Мефодій; 2) Мораво-паннонський (у місці у Великій Моравії Костянтин та Мефодій відредагували свої перші переклади, враховуючи особливості мови місцевого населення); 3) Болгаро-македонський (після смерті Мефодія його учні змушені були емігрувати в Хорватію та Болгарське царство і продовжити там справу своїх учителів)» (Yusyp-Yakymovich, 2009, s. 42).

‘Pojawiający się w latach sześćdziesiątych IX wieku, do końca X wieku język cerkiewno-słowiański przeszedł trzy etapy rozwoju: 1) Tesaloniki, kiedy pojawiły się pierwsze przekłady z greckiego na Słowiańskie, powstały w oparciu o dialekt tesaloniczno-macedoński języka starobułgarskiego – mowę miasta i przedmieść Salonik, gdzie urodzili się i dorastali Konstanty i Metody; 2) morawsko-panoński (w misji na Wielkich Morawach Konstantyn i Metody zredagowali swoje pierwsze przekłady, uwzględniając specyfikę języka miejscowej ludności); 3) bułgarsko-macedoński (po śmierci Metodego jego uczniowie zostali zmuszeni do emigracji do Chorwacji i królestwa bułgarskiego i kontynuowania tam pracy swoich nauczycieli)’ [przekład własny].

W złotym wieku cyrylo-metodiańskiej literatury słowiańskiej (m.in. szkoły literackie pierwszego biskupa języka bułgarskiego Klemensa Ochrydzkiego, Jana Egzarchy Bułgarii i cara Symeona) kwestie językowe stały się istotnym wsparciem dla życia kościelnego i kultury literackiej w społeczeństwie przyjmującym chrześcijaństwo. Trudności z tłumaczeniem Pisma Świętego na nowy język związane były z odzwierciedleniem innego obrazu świata, który wymagał nowego słownictwa, gramatyki, stylistyki, nowego alfabetu. Swoją rolę miały też zakłócenia w rozprzestrzenianiu się chrześcijaństwa w nowym środowisku etnokułturowym.

Początek tej tradycji to epoka pisarstwa słowiańskiego Cyryla i Metodego, kiedy to powstało pismo głagolicy oraz przekłady i dzieła pierwszych nauczycieli, a także pierwsze żywoty słowiańskie, prześlągania, nabożeństwa czy pierwsze utwory poetyckie („Проглас” / „Przepowiadanie” Ewangelii i „Похвала” / „Pochwała” Grzegorza Teologa od Konstantyna Filozofa, modlitwy alfabetyczne), a także pierwszy tekst prawny „Закон судний людем” / „Prawo sądownictwem dla ludu” czy pierwsze dzieła nauki słowiańskiej: spór między Konstantynem a Cyrylem ze zwolennikami tzw. dogmatu trójjęzycznego, zawarty później w jego „Жywocie”; ponadto namysł nad tłumaczeniem listu cyrylicą macedońską oraz w „Prologu” Jana Egzarchy Bułgarii; przeprosiny za

‘wyczyn’ braci z Tesaloniki, traktat „O pismach” Chornorizetsa Hrabry – koniec IX–początek X w.; monumentalna antologia źródeł spoza dzieł kultury, przetłumaczona na początku X w., na rozkaz cara Symeona).

W dziejach języka cerkiewnosłowiańskiego główny nacisk położono na jego badanie jako pierwszego ‘wspólnego’ języka liturgicznego Słowian, którego losy przenikały przestrzeń kulturowo-językową Slavia Orthodoxa i Slavia Latina. Pomimo bacznej uwagi badaczy, studiowaniu różnych prób stworzenia ‘wspólnego’ języka liturgicznego dla obszaru Slavia Orthodoxa, ich opis ogranicza się w większości do cząstkowej analizy takiej czy innej wersji sztucznego języka *a posteriori*, w ramach którego w taki czy inny sposób elementy języka cerkiewnosłowiańskiego zostały stworzone przez Cyryla i Metodego¹.

Celem artykułu jest analiza idei wspólnego języka liturgicznego obszaru Slavia Orthodoxa – języka cerkiewnosłowiańskiego stworzonego przez Cyryla i Metodego jako języka słowiańskiej służby Bożej i od samego początku definiowanego w słowiańskiej przestrzeni kulturowo-językowej. Realizacja zamierzonego celu weryfikuje tezę o tym, że idea języka cerkiewnosłowiańskiego jako „wszechsłowiańskiego” przewija się przez całą jego historię (od jego początków do XVIII w.) i opiera się na pewnych typach refleksji językowej uwarunkowanej wymogami czasu, a mianowicie: 1) wymogiem zrozumiałości; 2) wymogiem poprawności; 3) wymogiem uniwersalizmu religijnego; 4) wymogiem uniwersalizmu etnicznego.

„Realizując własny charyzmat Cyryl i Metody wnieśli decydujący wkład w budowę Europy nie tylko jako wspólnoty wiary chrześcijańskiej, ale także jako organizmu państwowego i kulturowego” (Jan Paweł II, 1985, n. 27). Ta teza wynika z faktu, że najważniejszym czynnikiem kulturowym, który zjednoczył wszystkich Słowian na pewien czas, było pojawienie się słowiańskiego języka literackiego i przyjęcie przez wszystkich Słowian chrześcijaństwa z kultem w języku słowiańskim. Stopniowo język ten stawał się nie tylko językiem liturgicznym, cerkiewnym, ale także językiem literackim całego świata słowiańskiego. Już pod koniec X i w XI w. pisano i czytano w języku słowiańskim w Perejaśławiu, Ochrydzie, Welegradzie nad Sazawą, Kijowie i Nowogrodzie. Dzieła były pisane i kopiowane oraz czytane zarówno w Czechach, jak i na Bałkanach (por. Durnovo, 2020, s. 637). Od czasu pojawienia się języka cerkiewnosłowiańskiego na terenie Slavii nie ustały próby stworzenia wspólnego języka kulturowego Słowian, czemu sprzyjała

¹ Temat ten podejmowany jest przez wielu autorów, np. zob. prace: B. Kumerdei, Ya. Dobrovyski, Ya. Herkel, Ya. Jungman, L. Stur, F. Levstik, M. Pletersznik, K. Sladkovskiy, E. Gregr, M. Mayar, D. Trstenyak, R. Razlag, A. Einspiller, A. Janezhych Markevich 1876, Pervolf 1888, Badalić 1958, Golub 1986, Mechkovskaya 1974, 2001, Dulychenko 1995, 2002.

bliskość i zrozumiałość języków słowiańskich między sobą. Z badań lingwistów wynika, że w języku najstarszych przekładów słowiańskich słownictwo pospolite i gwarowe łącznie stanowi około połowy słownika, łącząc nazwy zjawisk otaczającego środowiska i relacje zachodzące w życiu codziennym. Andrey Stepanovich Lwow zauważa, że prawie 50% słownictwa starosłowiańskiego pochodzi z greki, a przede wszystkim są to neologizmy Cyryla i Metodego, które były niezbędne do przekazania abstrakcyjnych znaczeń oryginalnej terminologii greckiej (por. Lvov, 1975, s. 31–32).

Dzięki misji Cyryla i Metodego w Europie pojawił się trzeci makroobszar kulturowy (Slavia Orthodoxa), który graniczył z obszarem rzymsko-germańskim (Slavia Latina) i położył gruntowny fundament pod słowiańską samoświadomość i słowiańskie chrześcijaństwo (por. Tolstoy, 1998, s. 44). Według terminologii Nikity Plicha Tołstoja, celem tłumaczenia liturgii na język słowiański było zrozumienie Słowa Bożego. Konstantyn Filozof (Cyryl) zwrócił uwagę na to, że jest dwanaście narodów, które rozmawiają z Bogiem we własnym języku i że

„...краще сказати в церкві 5 слів зрозумілою мовою, ніж тисячу незрозумілою»: Безкнижна людська душа мертва... Слухати слова чужої мови байдуже, що слухати мідний дзвін... Народи, які не мають книг, є голими, незахисними, бо вони не можуть боротися з ворогами наших душ” (Торогов, 1979, s. 28)

‘...lepiej powiedzieć w Kościele pięć słów jasnym językiem niż tysiąc niezrozumiałych’: dusza ludzka pozbawiona księgi jest martwa... Słuchając słów obcego języka, to jakbyś słuchał mosiężnego dzwonka... Ludy, które nie mają książek są nagie, bezbronne, tymczasem nie możemy walczyć z wrogami ludzkich dusz’. [przekład własny]

Wypowiadając się na ten temat Mykoła Hłubokovskyy w swojej pracy pt. *Słowiańska Biblia* konkluduje, że idea stworzenia pisma słowiańskiego zawiera się w słowach: „Будемо єдині і вільні” / ‘Będziemy zjednoczeni i wolni’ (Hlubokovskyy, 1933, s. 349).

Oceniając działalność edukacyjną Cyryla i Metodego, uznajemy fakt, że był to swoisty debiut, pierwsze pojawienie się cywilizacji cyrylicy na scenie historycznej. Cywilizacja ta opiera się na konkretnej idei – słowiańskiej jedności i gotowości przyjęcia każdego ludu przy jednoczesnym zachowaniu jego tożsamości narodowej, języka, mentalności i sposobu życia. Na przykład archimandryta Platon (Igumnov) podkreślał, że Cyryl i Metody budowali „мости християнської єдності там, де світ їх епохи копав провалля розбрату...” / mosty jedności chrześcijan tam, gdzie ówczesny świat wykopał dół niezgody... (Platon (Igumnov), arkhim, 2019, s. 183).

Powstały język od samego początku był i pozostał językiem sztucznym – ani do końca żywym, ani do końca martwym: nigdy nie był zrozumiały przez ogół społeczeństwa, ale też nigdy nie było tak, że jego ekstatyczność nie była

niezrozumiała. Badacze uważają, że nikt nigdy tak nie mówił, a na pewno nie myślał: ludzie świata cerkiewnego rozmawiali między sobą w swoim ojczystym języku, z domieszką słowiańszczyzny, jak mówią nawet teraz, a cerkiewnosłowiański „залишалася мовою богослужбовою, проповідницькою і в широкому сенсі – дидактичною...” / ‘pozostawał językiem kultu, przepowiadania i w szerokim sensie był dydaktyczny...’ (Fedotov, 1998). Jednak to właśnie ta sytuacja przyczyniła się do tego, że język cerkiewnosłowiański pełnił funkcję wspólnego języka kulturowego, a sama idea wspólnego języka kulturowego była konsekwentnie obecna w mentalności Słowian od wieków.

W średniowiecznej kulturze prawosławnego obszaru słowiańskiego, której główną cechą jest oparcie na fundamentach i wartościach chrześcijańskich, język cerkiewnosłowiański współistniał z językami potocznymi – serbskim, bułgarskim, macedońskim, czeskim i rosyjskim. Rozróżnienia między nimi dokonano według następujących kryteriów:

- a) sfera pisma – wykorzystanie jako środka komunikacji werbalnej;
- b) kodyfikacja – brak standaryzacji;
- c) stosunek do sfery *sacrum* i *profanum*.

Wspomniane systemy językowe w kulturze średniowiecznej nie były jednak uważane za ściśle rozgraniczone, a wręcz przeciwnie, uznano, że są to warianty języka cerkiewnosłowiańskiego, które naturalnie i funkcjonalnie się uzupełniają. O ich opozycji decydują kryteria aksjologiczne: według średniowiecznych poglądów niedopuszczalne jest tłumaczenie tekstu sakralnego na język potoczny, ponieważ sam język cerkiewnosłowiański jest z natury „благодатна” / ‘błogosławiony’ i „прятівна” / ‘zbawiający’. Wszelkie użycie języka cerkiewnosłowiańskiego w nieodpowiednich sytuacjach (np. w życiu codziennym) uznano za bluźnierstwo (Uspenskiy, 1994, s. 239). Postawa ta najdobitniej znalazła odzwierciedlenie w teorii świętego języka, opracowanej specjalnie na obszarze Slavia Orthodoxa, w której „душа” / ‘dusza’, „слово” / ‘słowo’ i „розум” / ‘umysł’ tworzą nierozdzielalną całość, a zatem właściwa myśl ma jedyny słuszny sposób wyrażania się, od którego niedopuszczalne jest odstępstwo. Porównajmy np. powiedzenie diakona Teodora: „Нам... всім православним християнам личить вмирати за один аз, його ж окаянный ворог викинув із символу” / ‘Powinniśmy... wszyscy prawosławni umrzeć za jedno *az*, które nędzny wróg wyrzucił z symbolu’ (Uspenskiy, 1996, s. 38). Nie tylko i nawet nie tyle treść, co forma jest święta.

Dominantą duchową komunikacji międzykulturowej i idei wspólnego języka kulturowego od XIII do XV w. był uniwersalizm religijny, który opierał się na „спільну мову богослужіння” – ‘wspólnym języku kultu’. Jej istota polegała na wyznaniowym podporządkowaniu greckiej przestrzeni kulturowej i liturgicznej przestrzeni łacińskiej. Rzym wysunął ideę „глобальної унії” –

‘unii globalnej’, która miała być realizowana poprzez tzw. „слов’янську унію” – ‘unię słowiańską’. Pomimo dość ograniczonego rozpowszechnienia (w porównaniu z łaciną) kult w języku cerkiewnosłowiańskim świadczył o powszechnym użyciu cerkiewnym. W szczególności na terenie Slavia Latina:

– w 1248 r. papież Innocenty IV nadał biskupowi św. Filipowi prawo sprawowania liturgii w języku słowiańskim;

– w 1344 r. Karol IV sprowadził chorwackich mnichów do klasztoru Emaus w Pradze, aby przywrócić kult w języku słowiańskim;

– w IV w. odprawiano w Krakowie mszę świętą słowiańską;

– w 1355 r. próbowano nakłonić serbskiego króla Duszana Mocnego do przystąpienia do unii kościelnej, powołując się na jego „сопричасність до єдиного слов’янського наречія” – ‘udział w ujednoczonej gwarze słowiańskiej’.

W XVII w. znaczące miejsce w komunikacji międzykulturowej zajął „проста мова” – ‘prosty język’ południowo-zachodniej Rosji, który uznano za istotny czynnik w kontekście dokumentów przygotowawczych do unii brzeskiej. W tym czasie Ruś Południowo-Zachodnia była graniczną przestrzenią kulturową i językową, mając kluczowe znaczenie jednoczące: „Якщо Литовська Русь з’єднається з апостольським престолом, це може привести до унії з ним Великого князівства Московського... оскільки в богослужінні москвитяни використовують одну мову з руською” / ‘Jeżeli Ruś Litewska zjednoczy się ze Stolicą Apostolską, może to doprowadzić do zjednoczenia z nią Wielkiego Księstwa Moskiewskiego... Moskale używają tego samego języka co rosyjski’ (Kartashev, 1991, s. 656). Po podpisaniu miejscowej unii brzeskiej rozpoczęto przygotowania do wspólnej unii słowiańskiej. Przygotowanie to polegało na opracowaniu jednego wydania języka cerkiewnosłowiańskiego, który powinien być zrozumiały dla wszystkich Słowian, zarówno grecko-słowiańskiej, jak i łacińsko-słowiańskiej przestrzeni kulturowej.

W związku z tym w latach trzydziestych i czterdziestych XVII w. stosowano także unifikację ksiąg chorwackich na wzór ksiąg południowo-zachodniej Rusi. Rafael Lewakowicz i Metody Terletskyi – główni redaktorzy wydań książkowych – jako przykład wybrali tekst ksiąg Rusi Południowo-Zachodniej i opowiadali się za konsekwentnym usuwaniem „чужих долмацких слів” – ‘obcych słów dolmackich’. Po raz pierwszy w historii języka cerkiewnosłowiańskiego idea ‘świętości’ przestała być kojarzona ze środkami mowy – to samo znaczenie („єдин разум” – ‘jeden umysł’) może być wyrażane zarówno w języku cerkiewnosłowiańskim, jak i w „простою речію” – ‘prostej mowie’. Na przykład Peter Mohyla w przedmowie do Trebnika w 1646 r. specjalnie podkreślał, że jeśli w tekście są jakieś błędy i pomyłki, to w ogóle nie szkodzą, „не знищують чистоти, сили, матерії і плодів святих таїнств” – ‘nie niszczą czystości, mocy,

materii i owoców sakramenty święte' (Uspenskiy, 1996, s. 39). Nosiciele południowo-zachodniej kultury barokowej oddzielali słowo od jego znaczenia, co w ostatecznym układzie pozwala na wyrażanie treści sakralnych w różnych językach, umożliwia tłumaczenie tekstów sakralnych i ich doskonalenie. Znamienne jest, że teksty ksiąg poprawionych i wydanych przez Lewakowicza – *Миссала римскаго мовою славенською* – 'Mszał rzymski w języku słowiańskim' (1631) i *Часослова римскаго славенською мовою* – 'Kroniki rzymskie w języku słowiańskim' – zostały zatwierdzone przez samego papieża Innocentego X.

Innym przykładem realizacji idei wspólnego języka kulturowego Słowian posłużył się Jurij Kryzhanovich. Jego refleksja nad wspólnym językiem słowiańskim opierała się na fakcie, że każdy z języków słowiańskich traktowany był jedynie jako lokalna odmiana wspólnego języka słowiańskiego. W swojej pracy Kryzhanovich poprawiał wyrazy i formy, które uważał za obce – grekizmy i polonizmy (nadużycie języka greckiego i skazy lechickie), korygował homonimami i/lub synonimami (wbrew rozsądkowi... w nadmiarze) (por. Zapolskaya, 2001). W wyniku przeprowadzonych poprawek Kryzhanovich stworzył język o strukturze hybrydowej, zorientowany funkcjonalnie na nowe języki europejskie – „прости мови” – 'języki proste', przeznaczony dla prostych, niepiśmiennych ludzi, którzy łatwo mogli je zrozumieć. Trzeba przyznać, że ani próba Lewakowicza, ani próba Kryzhanovicha nie powiodły się.

Dominantą duchową słowiańskiej jedności kulturowej i językowej XVIII–XIX w. jest uniwersalizm etniczny. Zgodnie z założeniami filozoficznymi proklamowana w tym okresie idea wspólnego języka sprowadzała się albo do podniesienia jednego języka słowiańskiego do rangi wspólnego kulturowego, albo do stworzenia sztucznego „спільнослов'янської” – 'pospolitego języka', poprzez łączenie elementów zgodnych kulturowo języków literackich, przede wszystkim – liturgicznych. W tej roli wyznaczono historycznie umotywowany język cerkiewnosłowiański. Idea uniwersalizmu etnicznego przejawiała się najjaśniej w tzw. „третьому південнослов'янському впливі” – 'trzecim wpływie południowosłowiańskim'. Problem trzeciego wpływu południowosłowiańskiego nie jest zasadniczo nowy. Boris Uspenskiy wprowadził tę koncepcję do obiegu naukowego, rozważając i oceniając zmiany, jakie zaszły w języku literackim na początku XVIII w., a mianowicie wpływ tradycji piśmienniczej południowo-zachodniej Rosji na tradycję piśmienniczą, która w drugiej połowie XVII w. przybrała charakter masowej ekspansji południowo-zachodniej kultury rosyjskiej na terytorium Wielkorusów. Współistnienie języka cerkiewnosłowiańskiego wydania południowo-zachodniego i języka cerkiewnosłowiańskiego wydania północno-wschodniego w jednej przestrzeni kulturowej determinuje bezpośredni wpływ pierwszego na drugi. Procesy te

znalazły wyraźne odzwierciedlenie w reformie Nikona. Główną ideą reformy było zachowanie piękna języka cerkiewnosłowiańskiego – „благолепия”, dążenie do ponownego zjednoczenia wszystkich kościołów słowiańskich i sprowadzenie wszystkich ksiąg liturgicznych do jednego wzoru: „якщо не виправити книг, не приєднаються до нас інші метрополії...” – ‘jeśli księgi nie zostaną poprawione, inne metropolie do nas nie dołączą...’ – twierdził Nikon (Filippov, 1992, s. 6). Jednak obiektywnie, począwszy od XVI w., język cerkiewnosłowiański południowo-zachodniej Rosji i obszaru Slavia Orthodoxa rozwijał się na różne sposoby, a ich różnica stała się niezwykle głęboka.

Można zatem jednoznacznie stwierdzić, że ruch pisma słowiańskiego z Bizancjum na Morawy, Panonię, Bułgarię, a później na znaczną część innych ziem słowiańskich jest zwycięstwem kulturalnej misji Cyryla i Metodego. Jak zaznacza prof. Górka: „Niezależnie od kontrowersyjnych opinii historyków dzieło Cyryla i Metodego uczy nas dzisiaj jednego – umiejętnego dialogu kultur, niemniej ważnego niż partnerstwo doktrynalne przedstawicieli chrześcijańskiego Wschodu i Zachodu [...]. Dzieło świętych Nauczycieli Słowian Cyryla i Metodego jest dziś dla nas znakiem, symbolem i świadectwem bezkompromisowego i odważnego przepowiadania orędzia ewangelicznego, które posiada moc scalania i odnawiania tego, co chore i rozbite” (Górka, 1991, s. 194). Wszystko, co czynili i czego dokonali św. Cyryl i Metody, było przeojone „глибоким почуттям любові до Бога, але, можливо, переважно – любов’ю до людства (і конкретніше, до слов’янства взагалі)” – ‘głębokim uczuciem miłości do Boga, ale być może przede wszystkim miłością do ludzkości (a dokładniej do Słowian w ogóle)’ (Ilievska, b.r.w., s. 227). Osiągnięcia kultury słowiańskiej polegają na tym, że nie tylko kontynuowała i rozwijała ona tradycje Bizancjum, ale także odcisnęła swoje piętno w tym zakresie na przyszłych pokoleniach. Przez wieki zwolennicy wspólnego języka Słowian opierali się na specyfice słowiańskiej sytuacji językowej, której wyznacznikiem była jednolita przeszłość językowa i literacka jako swoisty geniusz języka słowiańskiego. Idea stworzenia wspólnego języka Słowian odzwierciedlała refleksję mowy średniowiecza. Jednak w czasach nowożytnych ignorowanie różnic historycznych, politycznych i wyznaniowych ludów słowiańskich okazało się niemożliwe, a idea wspólnego języka kulturowego Słowian stopniowo przekształcała się w językową utopię.

Bibliografia

- Budniak Józef, 2014, *Bracia Soluńscy Cyryl i Metody w liturgii i modlitwie*, w: Józef Budniak, Andrzej Kasperk (red.), *Intelektualnei duchowe dziedzictwo Cyryla i Metodego. Historia i aktualność tradycji cyrylo-metodiańskiej*, Studio NOA, Katowice, s. 13–28.
- Durnovo Nikolaï Nikolayevich, 2020, *Obrani tvory po istoriyi rosiys'koyi movy*, Moskva.

- Fedotov Georgiy Petrovich, 1998, *Slavyanskiy ili russkiy yazyk v bogoslužhenii* (1998), w: *azbyka.ru* [online], dostęp: 5.12.2022, <https://azbyka.ru/otechnik/Georgij_Fedotov/slavjanskij-ili-russkij-jazyk-v-bogoslužhenii/>.
- Filippov Mikhail Avraamovich, 1992, *Patriarkh Nikon: V dvukh chastyakh*, Moskwa.
- Górka Leonard, 1991, *Trwale wartości tradycji cyrylo-metodiańskiej. W 1100-lecie śmierci św. Metodego*, w: Jan Sergiusz Gajek, Leonard Górka (red.), *Cyryl i Metody – apostołowie i nauczyciele Słowian. Część I: Studia*, Redakcja Wydawnictw KUL, Lublin, s. 185–194.
- Hlubokovskyy Nikolaï Nikanorovich, 1933, *Slavyanskaya Byblyyai*, w: *Sbornyk v chest na prof. Lyubomyr Myletych za 70 hod. ot rozhdenyietomu*, Sofyya.
- Ilievska Krasimira, b.r.w., *Yedinstvo starotserkovnoslavyanskogo yazyka v dialektnom mnogoobrazii*, s. 223–228, w: *CyberLeninka* [online], dostęp: 5.12.2022, <<https://cyberleninka.ru/article/n/edinstvo-starotserkovnoslavyanskogo-yazyka-v-dialektnom-mnogoobrazii/viewer>>.
- Jan Paweł II, 1985, *Encyklika „Slavorum Apostoli” (2.06.1985)*, Watykan.
- Jan Paweł II, 1995, *Encyklika „Ut unum sint” (25.05.1995)*, Watykan.
- Kartashev Anton Vladimirovich, 1991. *Ocherki po istorii russkoy tserkvi*, Moskwa, t. 2.
- Lvov Andrey Stepanovich, 1975, *Izucheniye praslavyanskogo sloya staroslavyanskoy leksiki, w: Problemy slavyanskoy istoricheskoy leksikologii i leksikografii. Tezisy konferentsii «Slavyanskaya istoricheskaya leksikologiya (knizhnaya i narodnaya leksika v istorii slavyanskikh literaturnykh yazykov)»*, t. 1, Moskwa, s. 31–34.
- Platon (Igumnov), arkhim, 2019, *Apostol'skaya missiya svyatykh Kirilla i Mefodiya v paradigmativizatsionnogo kul'turno-istoricheskogo protsessa*, *Bogoslovskiy Vestnik*, t. 34, nr 3, s. 173–192.
- Tolstoy Nikita Ilich, 1998, *Izbrannyye trudy*, t. 2, Moskwa.
- Toporov Vladimir Nikolayevich 1979, *«Proglas» Konstantina Filosofa kak obrazets staroslavyanskoy poezii*. *Slavyanskoye i Balkanskoye Yazykoznanie*, Moskwa.
- Uspenskiy Boris Andreyevich, 1996, *Yazykovaya situatsiya i yazykovoye soznaniye Moskovskoy Rusi: vospriyatiye tserkovno-slavyanskogo i russkogo yazyka*, w: Uspenskiy Boris Andreyevich, *Izbrannyye trudy*, t. 2, Moskwa, s. 29–58.
- Uspenskiy Boris Andreyevich., 1994, *Kratkiy ocherk istorii russkogo literaturnogo yazyka (XI–XIX vv.)*, „Progress”, Moskwa.
- Yusyp-Yakymovich Yuliya, 2009, *Kyrylo-mefodiyivs'ka dukhovna spadshchyna: mova u pravoslavniy bohosluzhbi*, *Visnyk Uzhhorods'koho universytetu Seriya: Filolohiya*, Vypusk, t. 21, s. 42–49.
- Zapolskaya Natalya Nikolayevna, 2001, *K probleme yazykovoy refleksii XVIII veka. Slavyanskiy al'manakh. 2000*, Izdvo «Indrik», Moskwa.

The legacy of Cyril and Methodius as the foundation of intercultural communication

Summary: This article is a continuation of the author's studies on the emergence and spread of the bibliographic tradition among the Slavs. It analyzes the idea of creating and disseminating a common cultural language of the Slavs, which existed for a long time, starting with the Moravian mission of Cyril and Methodius. The author develops the thesis that the language created by the brothers from Thessalonica for the purposes of worship has, from the very beginning, become a factor that strongly unifies nationalities – a kind of philosophy of Slavic unity. The history of the spread of the tradition of Cyril and Methodius among the Western, Southern and Eastern Slavs is presented by the author in the context of the idea of a common cultural language.

Keywords: tradition of Cyril and Methodius, common cultural language, Old Slavic language, Church Slavonic language, Slavia Orthodoxa.

